

Ewa J. Jezierska

Mądrościowe źródła roztropności

Wrocławski Przegląd Teologiczny 9/1, 77-88

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

S. EWA J. JEZIERSKA OSU

MĄDROŚCIOWE ŹRÓDŁA ROZTROPNOŚCI

WPROWADZENIE

Temat powyższy nasuwa konieczność wyjaśnienia występującego w nim rzeczownika „roztropność” oraz określenia „mądrościowe źródła”.

Roztropność – to nazwa cnoty; zatem określenie sprawności. Cnoty są sprawnościami, których osiągnięcie udoskonala człowieka. Biblia natomiast rozpatruje cnoty zawsze z punktu widzenia Boga i Jego planów wobec człowieka; podstawą nie jest sam człowiek i jego doskonałości, lecz wspólnota, jaką Bóg chce nawiązać z człowiekiem, wymaga postępu moralnego tego ostatniego.

Psalmiści określają człowieka cnotliwego, mówiąc, że jego serce pełne jest prawa Bożego, że w prawie znajduje upodobanie (Ps 1,2: „Szczęśliwy mąż, który [...] ma upodobanie w Prawie Pana”). Natomiast człowieka sprawiedliwego przedstawiają jako tego, w którym Mądrość Boża formuje cnoty pozytywne dla człowieka takie, jak: umiarkowanie, roztropność, sprawiedliwość i siłę ducha (męstwo):

„I jeśli kto miłuje sprawiedliwość –

jej to dziełem są cnoty:

uczy bowiem umiarkowania i roztropności,

sprawiedliwości i męstwa,

od których nie ma dla ludzi nic lepszego w życiu” (Mdr 8,7)¹.

¹Por. Słownik teologii biblijnej, hasło: *Cnoty i wady*, red. X. Léon-Dufour, tłum. i opr. K. Romaniuk, Poznań 1990, s. 161.

(Sprawiedliwość w wierszu 7a rozumiana jest, w znaczeniu hebrajskim jako fundamentalna cnota, drugi raz, wierszu 7d – w znaczeniu greckim – jako cnota szczególnie potrzebna w stosunkach społecznych).

Temat każe omówić mądrościowe źródła roztropności. Tych źródeł będziemy szukać, kierując się biblijnym rozumieniem mądrości: mądrość nabyta poprzez doświadczenie życiowe, mądrość mędrców izraelskich, najwyższa Mądrość – Jezus Chrystus.

ZNACZENIE TERMINÓW: ROZTROPNOŚĆ, MĄDROŚĆ

Roztropność (łac. prudentia) jest jedną z cnót kardynalnych, od których zależą inne cnoty w płaszczyźnie doskonalenia życia człowieka.

Słownik wyrazów bliskoznacznych² stawia obok siebie „roztropność” i „mądrość”, przymiotnik „roztropny” obok „przymiotnika rozważny”.

1. Jako wartość naturalna (życiowa) roztropność jest sprawnością czysto ludzką, funkcjonująca dzięki warunkom naturalnym. Jest uzdolnieniem człowieka do kierowania się w konkretnych warunkach tym, czego umiar cnoty domaga się w szczegółowych czynach moralnych.

Człowiek jest zatem roztropny, gdy zachowuje się w sposób duchowo dojrzały; nie tylko unika skrajnych wypaczeń w skomplikowanych sytuacjach, ale opowiada się za zachowaniem w granicach obowiązujących norm moralnych lub w granicach usprawiedliwiających kompromis.

Człowieka roztropnego cechuje znajomość ludzi, stanów rzeczy, rozwaga, przezorność, ostrożność, przytomność umysłu, odwaga ryzyka, umiejętność przewidywania, realizm. Człowiek roztropny umie zatem:

- korzystać z nabytego doświadczenia, tzn. pozwala „mówić” faktom i umie ich „słuchać”; potrafi zrozumieć pojedynczy przypadek i go interpretować,
- posiada zmysł rzeczywistości, trafne widzenie i odczytywanie wydarzeń, rozeznanie w konkretnej sytuacji tego, co jest, a co nie jest słuszne; znajomość życia,
- przewiduje i planuje przyszłości; człowiek roztropny nie działa dorywczo, bezplanowo; myślą wyprzedza - a nawet określa – kształty swego dzieła; jego planowanie można nazwać przezornością,
- człowiek roztropny ma zdrowy rozsądek; prawidłowe rozeznanie i osądzanie hierarchii wartości; stosowanie tego, co ogólnie ważne, do poszczególnych przypadków; poprawne myślenie i prawość woli (uczciwość zamierzeń).

² Por. St. Skorupka, *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, Warszawa 1990.

2. Roztropność jako sprawność chrześcijańska spełnia funkcję korygującą i dopełniającą w stosunku do sprawności naturalnych. Jest charyzmatem, czyli darem Ducha Świętego, uzdolnieniem pedagogicznym człowieka; utożsamia się z mądrością życiową, która uzdalnia – nie tylko dzięki przymiotom rozumu – ale dzięki darom łaski, do ukierunkowania życia pod kątem ostatecznego celu. Roztropność chrześcijańska angażuje i wyraża całą osobę ludzką. Jest darem danym i zadany, który zobowiązuje do ciągłego ubiegania się o niego i rozwijania go³. Jego przeciwieństwem jest lekkomyślność, niedbalstwo, nieśmiałość⁴.

Wyrazem bliskoznacznym roztropności, jak wyżej powiedziano, jest mądrość. Jest ona, w znaczeniu najbardziej rozpowszechnionym i zarazem pierwotnym, umiejętnością życia według pojęć danej kultury, w zgodzie ze społeczeństwem, z obowiązującymi zasadami moralnymi. Jest umiejętnością widzenia sensu życia, jego przejawów, i umiejętnością właściwej oceny zdarzeń. Jest postawą refleksyjną – nie jest ani sprytem, ani zaradnością.

Natomiast w Starym Testamencie słowo „mądrość” (hebr. chochmah; łac. *sapientia*, gr. *sophia*) oznacza:

a) mądrość ludzką – jest to wiedza i umiejętność praktyczna, zdobyta przez doświadczenie; biegłość w wykonywaniu np. rzemiosła, uzdolnienie do rządzenia i kierowania sprawami prywatnymi, publicznymi (polityka, handel itp. – por. Pwt 34,91; 1 Krl 3,28),

b) w dalszym znaczeniu cnotę moralną, przez którą człowiek kieruje swoim zachowaniem i postępowaniem. Jeżeli czyni to w stosunku do Boga, to nazywa się bojaźnią Bożą. Jeżeli człowiek kieruje sobą pod względem swego moralnego życia i w stosunku do innych spraw, to jest wówczas roztropnością, rozsądkiem, prawym sumieniem.

Mądrość bierze początek z doświadczenia, nauki i tradycji przodków; o nią trzeba zabiegać i upraszać Boga (jak Salomon – por. Mdr 8,21)⁵. Jest bowiem ona jednym z darów Ducha Świętego, darem, który sprawia, że człowiek rozumie Boże Objawienie i Boże wezwanie skierowane do siebie. Ten dar rozwija się przez słuchanie Słowa Bożego, rozważanie go i życie według niego⁶.

c) Słowo Mądrość oznacza także przymiot samego Boga – w wielu tekstach ST jest ona uosobiona (ma udział w stworzeniu świata, kieruje nim, poszukuje ludzi, przebywa z nimi, udziela się im): „Mądrość woła na ulicach [...] nawołuje na drogach, w bramach przemawia...” (Prz 1,20-22).

³ Por. *Słownik teologiczny*, red. A. Zuberbier, Katowice 1998, s. 529-510.

⁴ Tamże s. 511.

⁵ Zainteresowanych tematem mądrości odsyłam do opracowania: B. Poniży, *Księga Mądrości. Od egzegezy do teologii*, Poznań 2000.

⁶ Por. STB, s. 282-284; por. E. Zawiszewski, *Księgi dydaktyczne Starego Testamentu*, Pelplin 1997, s. 19-28.

Mądrość wzywa prostaczków do wzięcia udziału w ucztach – przez co staną się mędrcami i osiągną życie: „Mądrość zbudowała sobie dom i wyciosała siedem kolumn, nabiła zwierząt, namieszała wina i stół zastawiła. Służące wysłała, by wołały z wyżynnych miejsc miasta: »Prostaczek niech do mnie tu przyjdzie«” (Prz 9,1-4).

Do tego, komu brak mądrości, mówiła: „Chodźcie, nasyćcie się moim chlebem, pijcie wino, które zmieszałam. Odrzućcie głupotę i życie, chodźcie drogą rozwoju” (Prz 9,5-6). „Jest w niej duch rozumny, święty [...] nieskalany, miłujący dobro, dobroczynny” (Mdr 7,22n).

W NT mądrością Bożą jest sam Jezus Chrystus, Słowo Boże Wcielone (por. Prolog Ewangelii św. Jana, wypowiedzi św. Pawła w 1 Kor 1,21-25 na temat mądrości Bożej przeciwstawianej mądrości Greków i Żydów). Św. Paweł powie w liście do Kolosan: „W Nim ukryte są wszelkie skarby mądrości i umiejętności” (Kol 2,3).

ROZTROPNOŚĆ W UJĘCIU MĘDRCÓW – WSCHODNICH I IZRAELSKICH

Zainteresowanie mądrością cechowało wszystkie ludy Wschodu; w księdze 1 Krl 5,9-14 czytamy: „Bóg dał Salomonowi mądrość i rozsądek nadzwyczajny oraz rozum nieogarniony jak piasek na brzegu morza. Toteż mądrość Salomona przewyższała mądrość wszystkich ludów Wschodu i mądrość Egipcjan...”.

Naród Izraelski korzystał z mądrości ludów Wschodu, przede wszystkim z mądrości wielkich państw sąsiednich – Egiptu i Mezopotamii. Poznanie więc, chociaż pobieżne, mądrości tych krajów ułatwi poznanie mądrości biblijnej.

W Egipcie ślady literatury mądrościowej spotyka się już w XXVIII w. a.C. (i sięgają one aż do epoki grecko-rzymskiej). Idee mądrościowe formułowane w Egipcie przez szkoły mędrców przy dworach faraonów i przy świątyniach to sentencje lub krótkie pouczenia. Z ok. 2450 r. a.C. pochodzą np. *Pouczenia Ptah-hotepa* wezyra jednego z faraonów do syna: „Jakże jest dobrze, gdy syn przyjmuje to, co mówi jego ojciec! Dzięki temu nabiera on dojrzałości. Słucha ten, kogo bóg miłuje. Nie może słuchać ten, kogo bóg nienawidzi”.

Zbiór *Mądrość Amen-em-ope* (kapłana) pochodzący z ok. 1100 r. a.C. zawiera sentencje podobne do późniejszych z Księgi Przysłów, np.: „Strzeż się, by nie obdzierać biednych – i nie być twardym dla słabych”.

Mądrość Aniego, urzędnika (z ok. 1400 r. a.C.), poucza syna o obowiązkach religijnych i rodzinnych. Zaleca roztropność, umiarkowanie, szacunek dla przełożonych, cześć dla matki i pamięć o śmierci.

W Mezopotamii literatura mądrościowa przekazywana była w różnych formach literackich, jak np. sentencje, bajki, przysłowia, pouczenia, nawet pewnego rodzaju traktaty filozoficzne. Była bardziej pogłębiona niż egipska. Częstym tematem

tej literatury było cierpienie, ale odpowiedzi na problem cierpienia były pesymistyczne. Literatura mądrościowa Mezopotamii miała charakter praktyczny. Chodziło jej o to, by człowiek kierował się w swoim postępowaniu roztropnością i zaradnością, by mógł coś osiągnąć w życiu, by dobrze postępował.

Np. w zbiorze napomnień moralnych *Rady mędrców* czytamy: „nie oddawaj złem twemu przeciwnikowi [...] nie mów nic złego, mów to co dobre [...] strzeż się twoich warg”; w *Historii (mądrości) Achikara* (ok. VIII/VI w. a.C.) mamy pouczenia zbliżone do pouczeń Księgi Przysłów: „mój synu, nie gadaj za dużo, by nie ujawnić wszystkiego, co ci przychodzi do głowy, bo oczy i uszy ludzi na każdym miejscu zwrócone są na twoje usta. Strzeż się, by to nie było na twoją zgubę”⁷.

Naród izraelski cenił ludzi mądrych, nazywał ich mędrców (*chachamim*). Takim mędrcem był Józef egipski, Mojżesz – twórca literatury prawnej w Izraelu, czy Dawid, twórca wielu psalmów. Ślady idei mądrościowych w ST mamy już w Księdze Sędziów w formie bajki (Sdz 9,8-15).

Na dworze króla Salomona było wielu mędrców, a sam król „górował mądrością nad wszystkimi ludami [...] Wypowiedział bowiem trzy tysiące przysłów, a pieśni jego było tysiąc pięć. [...] Przychodzili więc ze wszystkich narodów i spośród wszystkich królów ci, którzy dowiedzieli się o mądrości Salomona, aby przysłuchać się jego mądrości” (1 Krl 5,9-14), „Również i królowa Saby, usłyszawszy rozgłos [mądrości] Salomona, przybyła, aby przez roztrząsanie trudnych zagadnień osobiście się o niej przekonać [...] król Salomon bogactwem i mądrością przewyższył wszystkich królów ziemi” (10,1.23 n).

Rozkwit literatury mądrościowej w Izraelu przypada na czasy pobabilońskie (po niewoli; VI-Iw. a.C.). Wtedy właśnie powstały najważniejsze księgi mądrościowe⁸, którymi są Księga Hioba, Przysłów, Koheleta, Syracha, Pieśni nad Pieśniami, Księga Mądrości. Autorzy tych ksiąg, zwani mędrkami, byli ludźmi roztropnymi, rozważnymi, którzy interesowali się pouczaniem ludu i wychowywaniem młodzieży. Naukę swoją proponowali, nie narzucali jej. Starali się przekonać ludzi do mądrości, do jej głoszenia. Mędrców odznaczali się takimi przymiotami jak:

1) realizm życiowy – mędrcy byli ludźmi o zdrowym rozsądku, świetnie podpatrujący życie i reflektujący nad nim. Dzieła ich pełne były trafnych obserwacji, z których wyprowadzali maksymy takie jak np. „Leniwy mówi: »Lew jest na drodze; zginę w środku ulicy«” (Prz 22,13); „Szyderca nie lubi upomnień, do ludzi mądrych nie chodzi” (Prz 15,12); „Marnie, marnie, krzyczy nabywca, lecz po odejściu (z nabytku) się chwali” (Prz 20,14).

⁷Por. E. Zawiszewski, dz. cyt., s. 15-19.

⁸Por. tamże, s. 20-21.

2) Mędrcy wierzyli w Jahwe; dzień i noc rozważali Prawo Boże i szukali śladów Bożej mądrości w świecie i historii ludu Bożego. „[Mądrość] przeprowadziła ich przez Morze Czerwone [...] wrogów ich potopiła i wyrzuciła z głębin otchłani” (Mdr 10,19),

Pouczenia mędrców, na pozór świeckie, przeniknięte były religijnością: „Lepiej mieć mało z bojaźnią Pańską, niż z niepokojem wielkie bogactwo” (Prz 15,16); „Lepiej mieć mało, żyjąc sprawiedliwie, niż niegodnie mieć wielkie zyski” (Prz 16,9).

3) Mędrcy nastawieni byli praktycznie. Nie tylko wydawali sądy o rzeczywistości, ale uczyli żyć – wskazywali na właściwe źródła mądrości, jakimi są: Bóg i Jego Prawo, historia ludu wybranego, obserwacja życia. Syrach mówi: „Inaczej rzecz się ma z tym, co duszę swoją przykłada do rozważania Prawa [Boga] Najwyższego. Badać on będzie mądrość wszystkich starożytnych, a czas wolny poświęci prorocत्वom. Zachowa opowiadania ludzi znakomitych i wnikać będzie w tajniki przypowieści [...] Postara się pilnie, by od samego rana zwrócić się do Pana, który go stworzył i przed Najwyższego zaniesie swa prośbę [...] Jeśli Pan zechce, napełni go duchem rozumu” (Syr 39,1-11).

Mędrcy izraelscy cenili cnotę roztropności i w wielu swych wypowiedziach starali się określić jej znaczenie dla życia człowieka.

Sentencja z Księgi Przysłów stwierdza: „Dom się buduje mądrością, a roztropnością umacnia, rozsądek napełnia spichlerze wszelkimi dobrami drogimi, miłymi” (Prz 24,3). Wymieniona w tekście mądrość, która buduje dom, to mądrość doświadczenia. Ona leży u początków dzieła⁹; roztropność to dzieło umacnia, rozbudowuje. Ludzie mądrzy są roztropni, rozważni i bojący się Pana (Prz 14,1). O mądrości rozmyślać „to szczyt roztropności, a kto z jej powodu nie śpi, wnet się trosk pozbędzie” (Mdr 6,15). „Bojaźń Boża – zaiste mądrością, roztropnością zaś – zła unikanie” (Hi 28,28).

Księgi mądrościowe zwracają uwagę na związek roztropności z Bogiem Jahwe, podkreślają wagę zdobytego doświadczenia życiowego dla roztropności, pokazują, czym charakteryzuje się człowiek roztropny.

Księgi mędrców wskazują zatem (1) podstawę roztropności, jej źródło. Podstawą jest rozmyślanie o Bożych napomnieniach, przestrzeganie Bożych przykazań, Bożych postanowień. Ps. 119,99 mówi: „Jestem roztropniejszy od wszystkich, którzy mnie uczą, bo rozmyślałem o Twoich napomnieniach”; Ps. 119,104: „Z Twoich przykazań czerpię roztropność, dlatego nienawidzę wszelkiej ścieżki nieprawej”.

Człowiek, który żyje w łączności z Bogiem, „jest roztropniejszy od starców” (Ps. 119,100), ponieważ „w ręku Jego [Boga] i my, i nasze słowa, roztropność wszel-

⁹ Więcej o Mądrości budującej dom: por. *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, Warszawa 2000, s. 759.

ka i umiejętność działania” (Mdr 7,16), a „w zażyłości z Mądrością leży nieśmiertelność (Mdr 8,18).

Księgi mądrościowe (2) uczą, że roztropność pogłębia się i wzbogaca w życiu poprzez:

(a) doświadczenie, zwłaszcza zdobyte podróżowaniem: „Kto nie ma doświadczenia, wie mało, a ten, kto podróżował, wzbogacił swą roztropność” (Syr 34,10),

(b) korzystanie z przemyśleń, pomysłów innych ludzi: „Człowiek roztropna nie gardzi myślą [obcą], a głupi i pyszny niczym się nie przejmuje” (Syr 32,18),

(c) słuchanie rad drugich: „Głupi uważa swą drogę za słuszną, ale rozważny posłucha rady” (Prz 12,15),

(d) szukanie mądrości: „Serce rozważne szuka mądrości, usta niemądrych syca się głupotą” (Prz 15,14).

Księgi mądrościowe (3) podkreślają, że wyrazem posiadania cnoty roztropności jest np.:

(a) zamilknięcie, by nie mówić słów nierozważnych: „...gdybyście chcieli zamilknąć, byłby to znak roztropności” (Hi 13,5), jednakże ten, kto zdobył roztropność, może przemawiać („Szczęśliwy, kto znalazł roztropność, kto może przemawiać do uszu tych, którzy go słuchają” – Syr 25,9; „Usta roztropnego będą poszukiwane za zgromadzeniu, a mowy jego będą rozważane w sercu” – Syr 21,17),

(b) zniesienie obelgi, bez reagowania od razu („Głupi swój gniew objawia od razu, roztropny ukryje obelgę” – Ps 12,16), panowanie nad gniewem i zdolność zapomnienia urazy („Rozważny człowiek nad gniewem panuje, a chwałą jego – zapomnienie uraz” – Prz 19,11),

(c) Człowiek roztropny widzi zło, wystrzega się go, podczas gdy nierozważny idzie tam, gdzie zło, i ponosi szkodę („Rozważny zło widzi i kryje się, nierozważni tam idą i szkodę ponoszą” – Prz 27,12; podobnie Hi 28,28)¹⁰,

(d) Człowiek roztropny nie słucha rad grzeszników, ludzi złych („Nie jest mądrością znajomość złego i nie ma roztropności, gdzie się słucha rady grzeszników” – Syr 19,22).

Według ksiąg mądrościowych (4) roztropność jest przyjaciółką człowieka („Mów do mądrości »ma siostró«, przyjaciółką nazywaj roztropność” – Prz 7,4). Roztropność stoi wraz z rozwagą na straży człowieka („Rozwaga pilnować cię będzie, roztropność na straży twej stanie” – Prz 2,11). Dlatego człowiek roztropny, mając takiego przyjaciela i strażnika, jest spokojnego usposobienia („Rozsądek posiadał, kto w słowach oszczędny. Kto spokojnego ducha – roztropny” – Prz 17,27)¹¹.

¹⁰ Por. *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, dz. cyt., s. 668.

¹¹ Por. *tamże*, s. 760.

Z uwagi na niepodważalne znaczenie roztropności w życiu człowieka (5) trzeba się o nią starać. Mędrzec zachęca: „Ku mądrości nachylisz swe ucho, ku roztropności nakłonisz swe serce” (Prz 2,2), „Ku mojej mądrości zwróć się mój synu, ku mojej rozwadze nakłoń swe ucho, abys zachował roztropność; twe usta niech strzegą rozsądku” (Prz 5,1-2).

3. CZŁOWIEK ROZTROPNY W NAUCZANIU JEZUSA

Jak wyżej powiedziano, w NT mądrością Bożą jest Jezus. Jego wypowiedzi w formie porównań, przypowieści obrazowo przedstawiają postawę i działanie człowieka roztropnego w różnych sytuacjach życiowych. Trzeba jednak wiedzieć, że przypowieść biblijna, tak często stosowana przez Jezusa, jest szczególnym gatunkiem literackim. Istotą przypowieści jest porównanie dwóch składników (gr. *parabole* znaczy dosłownie „zestawienie obok siebie” właśnie tych dwóch składników). Pierwszy z nich jest obrazem wziętym z życia doczesnego, z rzeczywistości znanej słuchaczom czy czytelnikom. Drugi składnik nie jest dostępny zmysłom, leży w sferze pojęciowej, niedostępnej poznaniu rozumowemu. Rzeczy dostępne podane przez obraz mają za zadanie zilustrować prawdę wyższego rzędu. *Parabole* jest więc rozbudowanym porównaniem, opartym na podobieństwie, jakie zachodzi między różnymi płaszczyznami rzeczywistości¹². Jezus często nauczał w przypowieściach. Znana jest Jego np.:

1. Przypowieść o ludziach – budowniczych domu (Mt 7,24-27; par. Łk 6,46-49). Przypowieść ta, która kończy Kazanie na Górze, suponuje środowisko palestyńskie: pokazuje tamtejsze zwyczaje, klimat, warunki życia itp. Według relacji św. Mateusza, Jezus nazywa każdego, który słucha i czyni według Jego słów, człowiekiem roztropnym, który „zbudował dom na skale”. Spadł deszcz, nadpłynęły rzeki, zadęły wiatry i napadły na ten dom, i nie upadł, fundament miał bowiem na skale. A ten, który słucha słów, a nie czyni według nich, podobny jest do męża głupiego¹³.

W przypowieści ważne jest to, że (1) słowa Jezusa odnoszą się do „każdego, kto słucha”; obrazowo ujęta przestroga ma na uwadze wszystkich, że (2) przypowieść podkreśla, że treść słów Jezusa jest istotna dla zbawienia, że (3) istnieje ścisła zależność między słuchaniem i wykonywaniem nauki Jezusa. Ten związek między słuchaniem i czynem podkreślają antytetyczne przymiotniki: *frominos* =

¹² Por. A. Jankowski, dz. cyt., s. 12-13.

¹³ Tak brzmi tekst wg *Synopsy czterech Ewangelii w nowym przekładzie* (red. W. Koziół, K. i S. Kosińscy), Warszawa, ad loc. Zauważyć trzeba, że Łk 6,46-49 nie wprowadził przymiotników określających budowniczych. Por. F. Gryglewicz, *Ewangelia według św. Łukasza*, Poznań 1974, s. 163.

roztropny, z akcentem położonym na aspekcie praktycznym, oraz moros = nierozumny, gdy chodzi o dążenie do celu. Roztropnym wg tekstu Mt jest ten, który rozpoznaje sytuację nie tylko doczesną, ale i eschatologiczną.

Przypowieść pokazuje, że decyzji słuchania nauki Jezusa musi towarzyszyć wola wypełnienia jej treści. Urzeczywistnienie treści prowadzi do właściwego celu – jest roztropnym „budowaniem”¹⁴. Nagroda przesunięta zostaje na przyszłość eschatologiczną¹⁵.

2. W Ewangelii św. Mateusza, w rozdz. 10, po mowie misyjnej i uwagach o posłannictwie apostołskim, redaktor Mateusz przytoczył słowa Jezusa: „Oto ja was posyłam jak owce między wilki. Bądźcie więc roztropni jak węże i nieskazitelni jak gołębie” (tekst wg BT)¹⁶ (Mt 10,16).

Wyraz „wilk” w ST oznacza wilka, zwierzę, natomiast w NT ma sens przenośny i oznacza fałszywych proroków, fałszywych nauczycieli. Przymiotniki „prosty, nieskazitelny” określają postępowanie charakteryzujące się czystością i prawością intencji (*aplous* = prosty, pojedynczy, *fronimos* = przytomny, rozważny) akcentują konieczność ostrożności i roztropnej rozważności, by prostota nie okazała się naiwnością. „Przezorność węża” nawiązuje do sceny z raję (Rdz 3,1-7) i polega na sugestywnym przedstawieniu głoszonej prawdy, zręczność postępowania i wielka rozważność. Sens wypowiedzi Jezusa jest więc następujący: posłannictwo apostołskie jest niebezpieczną misją ze względu na faryzeuszów. Uczniowie Jezusa winni w pracy misjonarskiej wykazywać dużo roztropności, zręczności i umiejętności sugestywnego podawania nauki Jezusa. Nie mogą jednak posługiwać się podstępem; „nieskazitelni jak gołębie” nie mogą nikogo krzywdzić, nikomu nic złego uczynić¹⁷.

3. Przypowieść o słudze wiernym i niewiernym. Rozpoczynający ją wers 45 stanowi zdanie: „któż jest tym sługą wiernym i roztropnym, którego pan ustanowił nas swoją służbą, żeby na czas rozdawał jej żywność”¹⁸ (Mt 24,45-51).

Przypowieść ta motywuje potrzebę gotowości i pokazuje, na czym ma ona polegać. Akcent spoczywa na opóźnieniu się pana i na skutkach tego faktu w postępowaniu sług. Sługa wierny (= *pistos*) i przewidujący, czyli roztropny (= *fronimos*), to ten, który korzysta ze swoich przywilejów i pełni dobrze posługę, nawet w cza-

¹⁴ Por. J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza. Wstęp – Przekład – Komentarz*, Poznań 1997, s. 161-162; por. J. Jeremias, *The Parables of Jesus*, London 1972, s. 194.

¹⁵ Por. J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza, Biblia Lubelska*, Lublin 1995, s. 58-59.

¹⁶ Lk w 9,25 nie przytacza tego logia Jezusa.

¹⁷ Por. J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza*, dz. cyt., s. 188; tegoż autora *Ewangelia według św. Mateusza, Biblia Lubelska*, dz. cyt., s. 71; por. J. Jeremias, dz. cyt., s. 217.

¹⁸ *Synopsa czterech Ewangelii*, dz. cyt., mówi o „wiernym i rozsądnym” słudze, s. 164; Lk w swojej przypowieści zamienia sługę na szafarza, włodarza. Por. F. Gryglewicz, *Ewangelia według św. Łukasza*, dz. cyt., s. 242.

się opóźniania się pana. Dlatego nazwany jest przez Jezusa „szczęśliwym” i otrzymuje zapewnienie nagrody. Zły sługa z opóźnienia pana wyciąga wniosek, że może pozwolić sobie na zaniedbanie obowiązków i na złe traktowanie współbraci – dlatego spotka go kara. Jego postępowanie charakteryzuje zniechęcenie, lekkomyślne liczenie na to, że powrót pana nastąpi nieprędko, egoizm wyrażony folgowaniem żądzy użycia i maltretowaniem sług pozostałych.

Przypowieść Mt (i Łk 12,41-46) rzuca światło na Boże kryteria – dla nas także oczywiste – mianowicie, że odpowiedzialność mierzy się świadomością obowiązku moralnego i że zachodzi proporcja między łaską udzieloną a wymaganiami¹⁹.

4. Przypowieść o królestwie Bożym podobnym do dziesięciu panien, które wyszły na spotkanie oblubieńca – pana młodego (przypowieść ma tylko Mt; Mt 25,1-13). Jedne nazwane są mądrymi, drugie nierozsądnymi (tak *Synopsa czterech Ewangelii*) lub głupimi i rozsądnymi (tak J. Homerski), względnie nierozsądnymi i roztroprnymi (tak BT, A. Jankowski)²⁰ – *Wulgata* przekłada „głupie i mądre”.

Mądry, rozważny (= *fronimos*) to ten, który kieruje się własną chęcią. Rozsądne panny przewidziały potrzebę zabrania oliwy wraz z lampami i przezornie się w nią zaopatrzyły – dzięki czemu zostały dopuszczone do uczyty weselnej). Pięć nierozsądnych panien zostało wykluczonych z powodu swego nieprzygotowania się i spóźnienia na spotkanie z panem młodym.

Przypowieść pokazuje, że przyjście Chrystusa na sąd rozdzieli ostatecznie tych, którzy zaniedbali przygotowanie. Co jest tym *tertium comparationis*, o co chodzi w przypowieści? Chodzi o gotowość, o przewidywanie i oczekiwanie końca zgodnie z wola Bożą, czyli o życie konsekwentne wobec słów Chrystusa²¹.

5. Przypowieść o bogatym człowieku i jego rządcy oskarżonemu o trwonienie majątku pana (Łk 16,1-9). Zarządca, mając zdać sprawę ze swego włodarstwa, oszukuje pana zyskując tym samym klientów, tzn. ludzi, którzy winni byli jakieś rozliczenia panu przez ręce rządcy.

Ewangelia mówi, że pan „pochwalił nieuczciwego rządcę, że roztropnie postąpił. Bo synowie tego świata roztroprniejsi są z podobnymi sobie ludźmi niż synowie światłości” (w. 8). Jak to rozumieć?

Jedni teologowie mówią, że malwersacja sługi była jasna, ale pochwała Jezusa odnosiła się wyłącznie do sprytu, jaki wykazał sługa (czy rządcą u Łk), by wypłatać się z trudnej dla siebie sytuacji. Dlatego pouczenie ich brzmi następująco: podobnie jak obrotny rządcą wykazał niezwykły spryt w zabezpieczeniu sobie do-

¹⁹ Por. A. Jankowski, *Królestwo Boże w przypowieściach*, Kraków 1997, s. 185-189.

²⁰ Por. *Synopsa...*, dz. cyt., s. 365; J. Homerski, *Ewangelia...*, dz. cyt., s. 319; A. Jankowski, *Królestwo Boże w przypowieściach*, dz. cyt., s. 190.

²¹ Por. A. Jankowski, *Królestwo Boże...*, dz. cyt., s. 193; por. J. Jeremias, dz. cyt., s. 51-53.

statniej egzystencji po stracie stanowiska, tak uczniowie Pańscy winni wykazać maksymalną roztropność jako ludzie, którzy mają mało czasu, a muszą w ciągu doczesności zatroszczyć się o wieczność²².

Coraz więcej zwolenników zyskuje inne tłumaczenie przypowieści: rządca nie pobierał, zgodnie z ówczesnymi zwyczajami, pensji od właściciela, lecz żył (jak zresztą i celnicy) z prowizji wliczanej do sum objętych zobowiązaniami dłużników wobec pana. Obniżając dłużnikom dług, nie dokonał żadnej malwersacji, lecz obniżył zadłużenie, rezygnując ze swej należności (z prowizji naliczanej za pośrednictwo). Określenie „nieuczciwy rządca (czy sługa)” to nie jest ocena czynu, lecz jest to opinia, jaką miał rządca od chwili oskarżenia²³.

Jezus chwali rządcę, że roztropnie użył zasadniczo niegodziwej mamony; (mama jest niegodziwa nie dlatego, że została niegodziwie zdobyta, lecz dlatego, że jest zawodna, że dla wielu ludzi jest moralną pułapką). Uczniowie Jezusa winni naśladować spryt rządcy, czyli we właściwy sposób pozyskać sobie przyjaciół tą niegodna mamona, tzn. udzielając ze swojego stanu posiadania potrzebującym, tym, za których Bóg – na końcu czasów – okaże im wdzięczność²⁴.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując powyższe rozważania, odpowiadamy na pytanie, co jest „mądrościowym źródłem roztropności”: źródłem są w pierwszym rzędzie księgi ST zwane mądrościowym; te księgi, których treść wskazuje na oczywiste wpływy mądrości starożytnego Wschodu (głównie mądrości egipskich i mezopotamskich uczonych). Mędrcy izraelscy wypowiedzieli swą wiedzę o roztropności poprzez m.in. przysłowia, sentencje – podobnie jak mędrcy innych krajów Wschodu. Jednak treść ich przekazu została wzbogacona wskazaniem związku cnoty roztropności z nauką Najwyższego, z przestrzeganiem Jego Prawa.

Natomiast w NT, najwyższa Mądrość – Jezus, mówiąc o człowieku roztropnym, ukazywał jego zachowanie w różnych sytuacjach życiowych. Stosując w przepowiadaniu najczęściej formę przypowieści, przynosił treść pouczeń z płaszczyzny życia w obecnym eonie na płaszczyznę życia duchowego, zatem na płaszczyznę dążeń do realizacji celu ostatecznego.

²² Por. F. Gryglewicz, *Ewangelia według św. Łukasza*, dz. cyt., s. 266; por. *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, dz. cyt., s. 1282

²³ *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, Warszawa 1995, ad loc., używa określenia „szafarz niesprawiedliwości – jako postępujący bezprawnie; natomiast *Synopsa czterech Ewangelii w nowym przekładzie polskim*, Warszawa 1997, s. 222 nazywa szafarza „bezprawnie postępującym”.

²⁴ Por. A. Jankowski, dz. cyt., s.1 40-144; por. J. Jeremias, dz. cyt., s. 45-47.

Roztropność jest więc cnotą konieczną w życiu doczesnym; ale nie tylko w życiu doczesnym. Jest ona także konieczna w budowaniu królestwa Bożego między ludźmi, w dążeniu każdego człowieka do eschatologicznej nagrody.

Résumé

L'article désire de donner une réponse à la question où on peut trouver les sources sapientiales de la prudence. Il s'agit de la prudence qui est une qualité et aussi une habileté.

I. L'article parle (1) de la prudence comme une habileté naturelle, humaine, après – comme l'habileté chrétienne (qui est une vertu, un charisme); (2) de la sagesse (le mot „sagesse” signifie pres-que le même que le mot „prudence”). Dans le sens biblique, la sagesse est une qualité moral, la Sagesse (par „S”) est un attribut de Dieu; dans le NT elle s'explique par tous les mots et toute la vie de Jésus Christ.

II. L'article montre les présentations de la prudence écrites (1) par les savants de l'Orient (de l'Égypte, de la Mésopotamie) et (2) par les savants d'Israël, qui sont les auteurs des livres sapientiaux (p.ex. La Sagesse de Syrac, Les Proverbes). On s'arrête un peu aux proverbes des savants israéliens et les explications liées avec la prudence.

(3) L'enseignement de Jésus dit de la prudence et de sa valeur par des paraboles. L'article commente p.ex. la parabole d'un homme sage qui a bâti sa maison sur la pierre (Mth 7,24-27), du serviteur fidèle et prudent (Mth 24,45-51), des dix vierges – cinq folles et cinq sages (Mth 25,1-13), de l'économe accusé de dissiper les biens d'un homme riche (Lc 16,1-9).

La prudence – de quelle parlent des savants païens et israéliens, et aussi Jésus – se présente comme une vertu nécessaire pendant la vie terrestre des hommes, et aussi utile dans leurs vie spirituelle, dans leurs démarche vers le Royaume de Dieu.